

ANABASIS APHYLLA O'SIMLIGINING FARMAKOLOGIK XUSUSIYATLARI

Axmadjonova Gulhayo Rafiqjon qizi

FJSTI, Tibbiy va biologik kimyo kafedrası stajyor-o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15204172>

Annotatsiya. Bugungi kunda *Anabasis aphylla* o'simligining farmakologik xususiyatlari o'rganildi. O'simlikning kimyoviy tarkibi, asab tizimiga ta'siri, antibakterial va yallig'lanishga qarshi xususiyatlari, hamda parazitlarga qarshi qo'llanilishi haqida aniq va ilmiy asoslangan ma'lumotlar keltirildi. Tadqiqotlar natijasida ushbu o'simlik tarkibida biologik faol moddalarning ko'pligi va tibbiyotda qo'llanilishi mumkinligi isbotlandi. *Anabasis aphylla* xalq tabobatida qadimdan ishlatilgan bo'lsa-da, zamonaviy farmakologiyada uni chuqur o'rganish va klinik asosda ishlatish dolzarb hisoblanadi.

Kalit so'zlar: *Anabasis aphylla*, Itsigak, chalabuta, bargsiz *Anabasis*, alkaloid, o'simlik.

PHARMACOLOGICAL PROPERTIES OF ANABASIS APHYLLA

Abstract. Today, the pharmacological properties of the *Anabasis aphylla* plant have been studied. Clear and scientifically based information has been provided about the chemical composition of the plant, its effect on the nervous system, antibacterial and anti-inflammatory properties, and its use against parasites. As a result of the studies, it was proven that this plant contains a large number of biologically active substances and can be used in medicine. Although *Anabasis aphylla* has long been used in folk medicine, its in-depth study and clinical use in modern pharmacology are relevant.

Keywords: *Anabasis aphylla*, Itsigak, chalabuta, leafless *Anabasis*, alkaloid, plant.

ФАРМАКОЛОГИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА АНАБАЗИСА АФИЛЛА

Аннотация. На сегодняшний день изучены фармакологические свойства растения *Anabasis aphylla*. Была предоставлена четкая и научно обоснованная информация о химическом составе растения, его влиянии на нервную систему, антибактериальных и противовоспалительных свойствах, а также использовании против паразитов.

Исследования доказали, что это растение содержит большое количество биологически активных веществ и может использоваться в медицине. Хотя *Anabasis aphylla* уже давно используется в народной медицине, его углубленное изучение и клиническое применение в современной фармакологии является актуальным.

Ключевые слова: *Anabasis aphylla*, Ицгак, халабута, анабасис безлистный, алкалоид, растение.

Kirish

Anabasis aphylla (Itsigak) – shoʻradoshlar oilasiga kiruvchi oʻsimlik boʻlib, hayotiy shakli chalabuta. Boshqa nomlari: bargsiz Anabasis, It-sigek, Itsegek, Ulbruk Bargsiz Anabasis - 20-70 (baʼzan 80) sm balandlikdagi koʻp yillik yarim buta oʻsimlik boʻlib, tuproqqa chuqur (5-12 m) kirib boradigan kuchli ildiz tizimiga ega. Poyasi, shu jumladan bir nechta, asosdan qarama-qarshi shoxlanadi. Yon shoxlari birlashtirilgan, yalangʻoch, silindrsimon, pastki qismi yogʻochli, yuqori qismi esa oʻtli boʻlib, kuzda poydevorga butunlay oʻladi. Barglari kam rivojlangan, kalta poʻstloq.

Gullari mayda, koʻzga tashlanmaydigan, ikki jinsli, yolgʻiz, qoʻshirnoqli, zich boshqosimon toʻpgullar hosil qiladi.

Perianth oddiy, odatda chashka shaklida, 5 ta erkin barglardan iborat. Faol moddalar: anabazin, afillin, afillidin, lupinin, oxafillidin, oxafillin. Bargsiz Anabasis - Chenopodiaceae oilasiga mansub, suvli, yalang, shoxlangan buta, balandligi 50-90 sm. Oʻzida namlik toʻplaydigan maxsus toʻqimalarga ega oʻsimliklar suvli deyiladi. Ildizlari chuqur ildiz, kuchli, 10 m chuqurlikda tuproqqa chuqur kiradi. Poyasidagi barglar qisqargan (kam rivojlangan).

Darhaqiqat, barglar oʻrniga, novdaning artikulyatsiyasi atrofida tor chashka shaklidagi chegara mavjud. Pastdagi poyalari yogʻochsimon, qoʻngʻir rangli, shoxlangan, koʻp, yuqorisi esa oʻtsimon, qattiq, kulrang-yashil rangga ega. Shoxlari silindrsimon, shirali, segmentlangan. Gullari mayda, sargʻish-pushti, koʻzga tashlanmaydigan, gullashda toʻplangan - quloq. Gullash davri avgust-sentyabr. Gullashdan keyin mevalar rezavorlar shaklida paydo boʻladi. Mevalari tekislangan, disk shaklida. Oʻsimlik juda zaharli hisoblanadi. Dorivor maqsadlarda ildizlar va yer ustki qismlari ishlatiladi.

Kimyoviy tarkibi

Anabasis aphylla oʻsimligi oʻzining boy kimyoviy tarkibi bilan ajralib turadi. Uning tarkibida eng muhim biologik faol moddalardan biri — anabazin alkaloidi mavjud. Bu modda asab tizimiga kuchli taʼsir koʻrsatadi. Shuningdek, oʻsimlik tarkibida flavonoidlar (antioksidant xususiyatli), saponinlar, organik kislotalar va efir moylari aniqlangan. Ushbu komponentlar farmakologik faoliyatda muhim rol oʻynaydi, ayniqsa yalligʻlanishga qarshi, mikroblarga qarshi va immun tizimini mustahkamlovchi vosita sifatida.

Asab tizimiga taʼsiri

Anabasis aphylla tarkibidagi anabazin alkaloidi markaziy asab tizimini qoʻzgʻatadi. Bu taʼsir natijasida nafas olish faoliyati kuchayadi, baʼzan yurak urish tezlashadi. Tarixda ushbu oʻsimlikdan chekishga qarshi kurashda nikotinga oʻxshash taʼsiri sababli foydalanilgan.

Shunga qaramay, anabazin kuchli modda bo'lib, haddan tashqari dozada asab tizimini falaj qilishi yoki zaharlanish holatiga olib kelishi mumkin.

Antibakterial va antiseptik ta'siri

Ushbu o'simlikdan olingan ekstraktlar bakteriyalarga qarshi faol ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, teri kasalliklari, yiringli yaralar, ekzema kabi holatlarda mahalliy (tashqi) vosita sifatida ishlatiladi.

Bu ta'sir asosan o'simlikdagi flavonoidlar va efir moylari hisobiga yuzaga chiqadi. Shu sababli, xalq tabobatida Anabasis aphylla antiseptik va yallig'lanishga qarshi tabiiy dori sifatida qadrlanadi.

Yallig'lanishga qarshi ta'siri

Anabasis aphylla tarkibidagi flavonoidlar va saponinlar yallig'lanish jarayonlarini sekinlashtiradi va og'riqni kamaytiradi. U revmatizm, bo'g'im og'riqlari, teri yallig'lanishlari kabi holatlarda davolovchi vosita sifatida ishlatiladi. Ayniqsa surunkali og'riqli kasalliklarda uning yallig'lanishga qarshi xususiyati muhim ahamiyat kasb etadi.

Parazitlarga qarshi vosita sifatida

Anabasis aphylla xalq tabobatida ichki parazitlarga, ya'ni gelmintlarga qarshi kurashda ham qo'llanilgan. Uning tarkibidagi biofaol moddalarning parazitlarga qarshi toksik ta'siri aniqlangan. Bu o'simlikning shira va qaynatmalari orqali ichki tozalanishga erishilgan. Biroq bu ta'sirlarni ilmiy asosda aniqlab, aniq dozada qo'llash zarur, chunki o'simlikning o'zi toksik xususiyatga ega.

Xulosa

Anabasis aphylla o'simligi o'zining noyob kimyoviy tarkibi va keng qamrovli farmakologik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Uning tarkibida mavjud bo'lgan biologik faol moddalar, xususan anabazin alkaloidi, flavonoidlar, saponinlar va boshqa komponentlar asab tizimi, yallig'lanish jarayonlari, mikroblar va ichki parazitlarga qarshi samarali ta'sir ko'rsatadi.

O'simlikning antiseptik, yallig'lanishga qarshi, antibakterial va antiparazitar ta'siri uni xalq tabobatida qadimdan foydali davolovchi vosita sifatida ishlatib kelinishiga sabab bo'lgan.

Zamonaviy ilm-fan nuqtai nazaridan olib qaralganda, Anabasis aphylla farmakologik jihatdan katta salohiyatga ega bo'lib, u asosida yangi dorivor preparatlar yaratish imkoniyati mavjud.

REFERENCES

1. Абдусаматов, С. А. Фармакогнозия. – Тошкент: «Медицина», 2018. – 342 б.

2. Karimov, M. B. Dorivor o'simliklar va ularning qo'llanilishi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 280 b.
3. Николаев, С.М., Казанцев, Г.Ю. Фармакология с основами фитотерапии. – Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2017. – 416 с.
4. Jurayev, A., & Kadirov, D. Dorivor o'simliklarning kimyoviy tarkibi va farmakologik xususiyatlari. – Samarqand: Ilm Ziyosiyoti, 2021. – 198 b.
5. Мансуров, А. Б. Алкалоиды растений: структура, биологическая активность, применение. – Алматы: КазНУ, 2019. – 256 с.